Bihari Péter

Corvinus: a szabadság ára

VISSZHANG - LXII. évfolyam, 47. szám, 2018. november 23.

A minisztériumi fenntartást felváltó alapítványi működés egy lépés előre az egyetemi önállóság irányába. Kisebb az államtól való függés, ha a felvettek számáról, a tandíjak mértékéről, a működéshez szükséges pénzügyi forrásokról nem a kormányzati hierarchiába tartozó intézményekben döntenek. Az egyetemi önállóság hívei akár derűlátással is szemlélhetnék ezt a változást. De nem kéne túl korán örülniük. A képzési programok indításához szükséges engedélyekért továbbra is az Oktatási Hivatalhoz, illetve a MAB-hoz, az oktatáspolitika állami prioritásait közvetítő intézményekhez kell fordulni. Ezen túlmenően, ha az alapító a kormányzati elvárásokat kiszolgáló politikai katonákkal tölti fel a kuratóriumot, akkor az alapítványi forma csak látszatszabadságot nyújt. Ha olyan alapítványi konstrukció születik, amely a működtetést biztosító rendszeres állami forrásoktól vagy az időről időre ismétlődő pótlólagos vagyonjuttatástól függ, akkor a kuratórium kiszolgáltatottá válik az állam elvárásaival szemben. Nincs szabadság pénzügyi önállóság nélkül. Költői a kérdés, hogy vajon kezdeményezné-e a kuratórium egy baloldali eszmetörténettel, horribile dictu a marxista munkaérték- és kizsákmányoláselmélettel foglalkozó képzés indítását akkor, ha a kassza kulcsa továbbra is az államnál van? Pogány Pál – írásomra (Corvinus-modell: egér vagy oroszlán?, *ÉS*, 2018/42., okt. 19.) reflektálva – elfogadhatónak tart egy olyan működési modellt, amelyben az alapítvány vagyona alacsony likviditású és alacsony hozamtermelő képességű elemekből – például az egyetem épületeiből, eszközeiből – áll, és a működtetéshez szükséges további forrásokat az állam biztosítja. (*Teljesíthető,* 2018/44., okt. 31.) Ennek a konstrukciónak a legnagyobb hibája: a pénzügyi ráutaltság fenntartása. A „lakott” ingatlan értéknövekedésének eredményéből nem könnyű elkölthető készpénzhez jutni. Marad tehát a forrásokért folytatott keserves alku az állammal, ami az eddigi tapasztalatok szerint tartós alulfinanszírozottsággal járt együtt. Jobb feltételeket feltehetően az alapítvány sem tud majd kijárni, így a szervezeti keretek átalakulása feltételezhetően az eddigi kiszolgáltatottság konzerválódásával párosul. Az átalakítási program csak akkor lehet sikeres, ha az pénzügyi függetlenséget is jelent, ha az egyetem, kiszabadulva az államháztartási gazdálkodás merev szabályai alól, elsősorban önerőből – az alapítványi vagyon hozamából – képes saját működését finanszírozni. Innen nézve a Pogány Pál által vázolt modell talán életképes, de az egyetemi önállóság és önfinanszírozás szempontjából biztosan nem kívánatos.

Korábbi írásomban a pénzügyi önállóság számszerűsítésére tettem kísérletet. Azt vizsgáltam, hogy az egyetem működési elemeinek változatlansága esetén (változatlan hallgatói és oktatói létszám, változatlan tandíj és oktatói keresetek stb.) mekkora az a vagyonérték, amelynek hozamából a zavartalan működés fenntartható. Most továbblépek. Néhány tervezett változtatásnak a rendszer más elemeire gyakorolt hatását is megpróbálom érzékeltetni. Leegyszerűsített számításaim az irányok és nagyságrendek bemutatására szolgálnak, és nem helyettesítenek egy – a nyilvánosság számára jelenleg nem ismert – komplex hatástanulmányt. Írásom fő állítása az, hogy a nemzetközi folyamatokba való mélyebb integrálódás és az oktatás minőségi színvonalának emelése csak a jelenleginél érdemlegesen kisebb méretek, magasabb tandíjak és magasabb oktatói bérek mellett lehetséges.

A nemzetközi felsőoktatási vérkeringésbe való bekapcsolódás mértéke kifejezhető a külföldi publikációk, szerzői hivatkozások, a nemzetközi konferencia-előadások gyakoriságával. A legfontosabb mutató azonban az adott egyetemen tanuló külföldi hallgatók és oktatók száma. A külföldi oktatók házhoz hozzák a szakmai tudást, a legújabb oktatásmódszertani ismereteket, jelenlétük új együttműködési lehetőségeket nyit, növelik az egyetem hírnevét. S ebben talán nem is a személyek, hanem tudományos fokozatuk „állampolgársága” (a fokozatot adó intézmény hovatartozása) számít leginkább. Érdemes tudni, hogy a

London School of Economics oktatóinak 80 százaléka nem angol egyetemen doktorált. A Corvinus is akkor válik igazán nemzetközi intézménnyé, ha oktatóinak számottevő része tudományos fokozatát valamilyen külföldi egyetemen szerzi, a magyar hallgatók pedig külföldi oktatók óráira is járhatnak Budapesten. A folyamatnak azonban ára van. 10 százalékos külföldi oktatói arányszám észszerű kiindulópontnak tűnik néhány elsődleges következtetés levonásához. A jelenlegi 400 fős főállású oktatói létszám mellett a 10 százalékos arányszám 40 külföldi oktató alkalmazását jelenti. Nyugat-európai és észak-amerikai egyetemeken a tanársegédek – forintban kifejezett – keresetének átlaga 1,3 M/hó, a docenseké 1,7 M/hó, az egyetemi tanároké 2,2 M/hó. A Corvinus Egyetem nem vezető beosztású főállású oktatóinak együttes bértömege 2 Mrd forint, ami 420 000 forint/hó körüli átlagot jelent. A Corvinus Egyetem is csak a piaci normáknak megfelelő ajánlattal tud külföldi oktatókat foglalkoztatni. Nyilván elsősorban rangos egyetemek komoly szakmai reputációval bíró szakembereinek megnyerése lehet a cél. Komoly ember aligha jönne Budapestre dolgozni Hollandiából vagy Svédországból az otthoninál vagy a nemzetközi piacokon elérhetőnél alacsonyabb javadalmazás mellett. A további számításokhoz 1,8 M Ft/hó keresetet veszek alapul. A járulékterhek figyelembevételével éves szinten 40 külföldi oktató alkalmazása több mint 1 Mrd forint többletkiadást okoz.

Nehezen elviselhető leértékelődést és demotiváló hatást gyakorolna a hazai oktatókra, ha azt tapasztalnák, hogy a szomszéd szobában dolgozó, hasonló munkát végző, hasonló felkészültségű külföldi oktatók keresete három-négyszerese az ő bérjegyzékükön szereplőnek. Ezen csak látszólag enyhíthetnek a másodállásokból, projektmunkákból, pályázati forrásokból, felügyelő bizottsági tagságokból származó különjövedelmek. A tágra nyílt külföldi–magyar bérolló folyosói szintű megjelenése még inkább a különmunkák irányába taszítja a magyar oktatókat. A Corvinus átalakításának egyik legfőbb értelme és gyaníthatóan egyik legfontosabb generáló elve a bérek kiszabadítása a közalkalmazotti rendszer szűk ketrecéből. A radikális béremelés a jobb minőségű oktatás egyik alapfeltétele. Csak így szüntethető meg a jelenleg is érvényes, ki nem mondott alku: az egyetem nyomorúságos bért fizet, de eltűri, hogy oktatója a hallgatókra fordítandó idő egy részében máshol keressen pénzt. Kis pénz, kis tanítás! A magasabb fizetés visszatereli az oktatókat alaptevékenységük felé, az egyetemnek pedig módot ad szigorúbb alkalmazási követelmények érvényesítésére. A bérek emelése tehát nem a külföldi oktatók miatt sürgős, az ő alkalmazásuk csak újabb oldalról világít rá a jelenlegi helyzet immorális és a teljesítményt visszafogó jellegére. A magyar oktatók keresetének 100 százalékos emelése csak annyit tenne, hogy a külföldiekkel szembeni – visszafogottan számított – háromszoros különbség 33 százalékos elmaradásra mérséklődne. Ilyen mértékű béremelés esetén a kiadási terhek csökkentése érdekében az egyetem minden bizonnyal jelentős oktatói létszámcsökkentésre kényszerül. 100 százalékos béremelés 25 százalékos létszámcsökkentés mellett 50 százalékos bértömeg-növekedéssel jár (2x0,75=1,5), ami legalább 1 Mrd forint többletkiadást jelent.

A külföldi oktatók alkalmazásával és a hazai oktatók keresetének emelésével járó 2 Mrd forintos többletkiadás – korábbi cikkem gondolatmenete alapján – az alapítványi vagyon 100 Mrd-os megemelését teszi szükségessé, ha a kiadást teljes egészében a hozamból fedezi az egyetem. Ha a tandíjak jelentenék a finanszírozás egyedüli forrását, akkor – minden egyéb feltétel, így a hallgatói összlétszám változatlansága mellett – több mint 50 százalékos tandíjemelés válna szükségessé a 2 Mrd forint kitermeléséhez. (A teljes tandíjbevétel mintegy 3,7 Mrd forint 2018-ban.) Ha az újonnan belépő külföldi hallgatók tandíjbevétele a finanszírozás forrása, akkor – a jelenlegi kb. 1,5 M forintos éves külföldi hallgatói tandíjjal számolva – 1300 új külföldi hallgatóval (a jelenlegi összhallgatói létszám több mint 10 százaléka) kellene a Corvinus Egyetemnek rendelkeznie a külföldi és hazai oktatói többletjövedelmek finanszírozásához. (Most eltekintek attól, hogy ez a hallgatói többletlétszám – még a 40 külföldi oktató alkalmazása mellett is – további oktatók alkalmazását és ahhoz kapcsolódóan a kiadások növekedését tenné szükségessé.) Nyilván a technikák kombinálhatók egymással. Lehetséges például, hogy a kiadási többletet 33–33–33 százalékban finanszírozná vagyonnövekmény, tandíjemelés és külföldi hallgatói tandíjbevétel. Így a teher jobban eloszlik, azt azonban nagy bizonyossággal ki lehet jelenteni, hogy az egyetem átalakítása a magyar hallgatói tandíjak jelentékeny emelkedésével jár majd. Még egy bevételi csatornát meg kell említeni.

Elvileg elképzelhető az is, hogy a 2 Mrd forint többletbevételt az állami ösztöndíjas helyek egy részének fizetőssé tételével állítja elő az egyetem. Jelenleg a 3,7 Mrd-os tandíjbevétel 4600 önköltséges hallgató befizetéseiből jön össze. Ez azt jelenti, hogy – a közel 800 000 forintos éves átlagos tandíj változatlanságával számolva – mintegy 2500 ingyenes helyet (a jelenlegi ingyenes helyek mintegy egyharmadát) szükséges fizetőssé alakítani a pótlólagos bevételi cél eléréséhez. A hivatalos megnyilatkozások az egyetem átalakításának mostani fázisában ezt a lehetőséget kizárták. Hosszabb távon azonban az ingyenes helyek számának csökkentése nagyon valószínű forgatókönyv. Oktatáskutató közgazdászok tudják pontosan megmondani, hogy adott mértékű tandíjemelés milyen mértékben veti vissza a Corvinusra jelentkezők számát. Az biztosan állítható, hogy a magasabb ár felerősíti a szociális szelekciót: feljebb tolódik a Corvinus iránti fizetőképes kereslet alsó határát jelentő jövedelmi küszöb. Vagy megfordítva: bővül a kisebb jövedelmű háztartások köre, amelyek számára elérhetetlen a továbbtanulás a Corvinus Egyetemen. Nemcsak a jövedelmi skála alján, hanem a tetején is lesz kieső kereslet. A megemelkedő tandíj mellett többen fogják úgy gondolni, hogy a gyakran tandíjmentes, de magasabb megélhetési költségekkel járó külföldi tanulás (az oktatás minőségi színvonalának különbségét ezúttal figyelmen kívül hagyva) jobb választás a drágábbá váló Corvinushoz képest.

A hivatalos megnyilatkozások szerint is az átalakítási program hangsúlyos célja a hallgató/oktató arányszám javítása. Jelenleg a Corvinus Egyetemnek 12 000 hallgatója és 400 főállású oktatója van, azaz egy oktatóra 30 hallgató esik. A folyamatos alulfinanszírozottság, majd a felsőoktatást sújtó tényleges erőforrás-kivonás a hallgatói létszám felduzzasztására kényszerítette az egyetemeket a forráshiány mérséklése érdekében. A mennyiségi hajsza az érdemi szellemi munkát ellehetetlenítő csoportméretek kialakulásához, a szóbeli vizsgák elhalásához, a feleletválasztós tesztek uralmához és végső soron az egyetemi diploma minőségi leértékelődéséhez vezetett. Az egyik budapesti általános iskola pedagógusai arról panaszkodnak, hogy a 28 fős osztálylétszám mellett nincs lehetőség a differenciált oktatásra, egyéni foglalkozásra. A Corvinus Egyetem alapszaki képzésében gyakoriak a 40 fős szemináriumok. A hallgató/oktató arányszám vagy az oktatók számának növelésével vagy a hallgatók számának csökkentésével javítható. Az előbbi biztosan kizárható, az utóbbi indokoltan feltételezhető. 20–25 fős szemináriumi méretekhez a felvett hallgatók számának 20–30 százalékos mértékű csökkenésével lehet eljutni. Az oktatói keresetnövekedés nagy valószínűséggel az oktatói létszám csökkenésével jár majd. 25 százalékos oktatói létszámcsökkenés mellett viszont a 20–25 fős szemináriumi méret csak a felvett hallgatók számának 40–50 százalékos mérséklésével érhető el. A felére visszaeső hallgatói létszám miatti bevételkiesés pedig a tandíjak megduplázásával kompenzálható.

Arra jutunk tehát, hogy a nemzetközi folyamatokba való szervesebb beágyazódás, valamint az egy oktatóra jutó hallgatók számának csökkentése támogatandó célok, jobbá válik általuk a Corvinus Egyetem, de minél nagyobb lépés történik előre ezeken a területeken, annál nagyobb lesz a nyomás a tandíjemelésre, valamint a hallgatói és oktatói létszámcsökkentésre. A hivatalos megnyilatkozások a megújítási program ezen fontos vetületeit eddig nem érintették. Pedig a célok elérésének eszközeit, a megvalósítás költségeit is ismerni kell ahhoz, hogy ki-ki eldönthesse, milyen intenzitással támogatja/ellenzi a Corvinus Egyetem átalakítását. A megújítás sikere nagyrészt az érintettek, a jelenbeli és a jövőbeli hallgatók, az egyetemi oktatók, dolgozók, voltaképpen mindannyiunk támogatásán múlik. E támogatás elnyeréséhez az eddiginél nyíltabb beszédre, nagyobb transzparenciára, különböző forgatókönyvek, megoldási javaslatok ismeretére, alternatívák ütköztetésére van szükség. Ezek hiányában nehéz a társadalom támogatását elnyerni. A tét nagy: a korszak egyik legfontosabb következményekkel járó felsőoktatási átalakítási kísérletének első lépéseinél tartunk. A hajó még nem ment el!

(A szerző közgazdász)